

Noen NT tekster om Guds tre-enhet

Foredrag i Bjørgvin FBB 21.03.2022. Ved Odd Sverre Hove

Albrecht Dürer: Anbetung der Dreifaltigkeit durch die Civitas Dei, oljemaleri av 1511, Kunsthistorisk Museum, Wien, opperinnelig malt som altertavle i Landauer-kapellet i Nürnberg, (public domain).

Socinianernes utfordring til 1600-tallets lutheranere

I forlengelsen av den protestantiske reformasjonen oppsto det på 1500-tallet noen retninger innenfor det som kalles «**den radikale reformasjonen**». En slik retning oppsto i Italia rundt 1540. Den var radikalprotestantisk, og den sto frem med **et anti-trinitarisk konsil i Venecia** i året 1550.

Lederen deres var **Lelio Sozzini** (1525-1562) og noen år senere nevøen hans, **Fausto Sozzini** (1539-1604). Onkelen, Lelio Sozzini, fullførte før sin død i 1562 manuskriptet til «*En kort utleggelse av Johannesprologen Joh 1:1-15*» («Brevis explicatio in primum Johannis caput»). Der fornektet han Kristi preeksistens. Blant annet hevdet han at det innledende preposisjonsleddet i Joh 1:1, «i begynnelsen» (eller på gresk: **ἐν ἀρχῇ**), ikke handlet om skapelsens morgen, men om Kristi nyskapelse.

Noen år senere tok nevøen **Fausto Sozzini** med seg onkelens «Brevis explicatio» til Polen. Der giftet han seg med datteren til et ledende medlem av en anti-trinitarisk minoritet innenfor **De polske brødre**. Ved Fausto Sozzinis død i 1604 forelå det manus til **Racov-katekismen** på polsk og latin. Fra ca 1610 av snakket man om **en sociniansk bevegelse i Polen, i Holland og senere også i England og USA**, oppkalt etter de to italienene Sozzini. **Socinianerne** er kjent for å fornekte Guds tre-enhet, Kristi guddom og Åndens personvesen.

I ettertid er det ingen grunn til å overdrive størrelsen på 1600-tallets socinianske bevegelse. Men de postreformatoriske lutherske teologene, som på overgangen til 1600-tallet hadde overtatt ledelsen for den lutherske reformasjonen, opplevde likevel socinianismens fremvekst som voldsomt dramatisk og truende. Teologer som **Johan Gerhard, Abraham Calov og Johannes Quenstedt** kastet seg med veldig energi inn i et omfattende skriftlig læreoppgjør med socinianerne.

Med et moderne uttrykk må vi kunne si at socinianerne ønsket å **de-konstruere læren om Guds tre-enhet**. De argumenterte tilsynelatende bibelforankret. Men det gjorde de på den måten at de målbevisst **problematiserte bort** de klassiske skriftbevisene for den oldkirkelige tre-enhetslæren. Så trakk de en anti-trinitarisk slutning av negative premisser, i strid med logikkens forbud mot å trekke slutninger av negative premisser (“*ex puris negativis nihil sequitur*”).

De postreformatoriske lutheranerne svarte med å **hente frem de samme klassiske skriftbevisene. Men de demonstrerte hvordan tekstene forsvarte og underbygget både læren om Guds tre-enhet, læren om Kristi to naturer og læren om Åndens personvesen**. De lutherske teologene solidarisererte seg bevisst med oldkirkens teologer og la stor vekt på å vise hvordan den gamle kirkelæren fortsatt har full ryggdekning i de klassiske skriftbevisene.

I vår tid møter vi anti-trinitariske utfordringer fra islam, mormonisme, Jehovavitner, Oneness Pentecostalism, Jesus Only-movements og branhamismen. Og dessuten kanskje fra toneangivende europeiske teologer som forsvarer «åpen trinitet» eller «sosial trinitet» eller «frigjørings-politisk trinitet». Derfor trenger vi **en ny bevissthet om Guds hellige tre-enhet**. I dette foredraget vil jeg hente frem noen av skriftbevisene fra NT, og jeg skjeler da bevisst til **NT-tekster som de postreformatoriske lutheranerne la vekt på** i oppgjøret med socinianerne på 1600-tallet.

Treenighets-tro er nødvendig for å bli frelst

– For å bli frelst er det nødvendig å vite at Gud er én, og at Gud dertil er Fader, Sønn og Hellig Ånd, skriver **Johan Gerhard**. Sann tro må ikke forstås som bare intellektualistisk forantholden. Men sann tro må likevel være av trinitarisk slag. For, skriver Johan Gerhard: – **Vi må tro på Gud på akkurat den måten som Gud selv har gitt seg til kjenne for oss. Det er slik Gud faktisk er. Og det er Jesus selv som**

uttrykkelig slår fast at vi **for å kunne bli frelst nødvendigvis må tro på Sønnen på samme måten som på Faderen**. Skriftbevisene på dette punktet er: Matt 11:27, Joh 5:23, Joh 8:24, 1Joh 2:23 og 2Joh 9.

- **I Matt 11:25-27 står det slik:** 27 Alt er overgitt til meg av Faren min. Og ingen kjenner Sønnen uten Faderen, heller ikke kjenner noen Faderen uten Sønnen, og den som Sønnen vil åpenbare det for.
- **I Joh 5:22 er ordlyden denne:** 22 ... Faderen ... har overgitt dommen til Sønnen, 23 for at alle skal ære Sønnen slik som de ærer Faderen. Den som ikke ærer Sønnen, ærer ikke Faderen, som har sendt ham.
- **I Joh 8:24b** bruker Jesus bevisst Guds gammeltestamentlige navn, «Jeg Er», om seg selv og sier til til jødeiske lederne: 24b ... Dersom dere ikke tror at JEG ER (ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι, ἀποθανεῖσθε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν), skal dere dø i syndene deres.
- **I 1Joh 2:23 skriver apostelen Johannes:** 23 Hver den som fornekter Sønnen, har heller ikke Faderen. Den som bekjenner Sønnen, har også Faderen.
- **Og i 2Joh 9 står det slik:** 9 Hver den som slår inn på avveier og ikke blir i Kristi lære, har ikke Gud. Den som blir i læren, han har både Faderen og Sønnen.

Johannes Quenstedt peker på hvordan læren om Guds tre-enhet er uadskillig bundet til læren om Kristus og læren om frelse ved troen på Jesus Kristus. Guds tre-enhet må alltid sees i kontekst med kristologien og rettferdiggjørelseslæren. Quenstedt viser til

1Joh5:1+12:

- 1Joh 5:1+12: 1 Hver den som tror at Jesus er Kristus, er født av Gud. Og hver den som elsker Faderen, elsker også den som er født av ham. (...)
12 Den som har Sønnen, har livet. Den som ikke har Guds Sønn, har ikke livet.

Her lærer vi **først**, skriver Johannes Quenstedt, at evig liv er i Sønnen i trefoldig forstand: (1) fordi tro på og kjennskap til Sønne leder til evig liv, (2) fordi Sønnens død gir oss det evige livet, (3) fordi Sønnen gir oss dette livet ved å vise oss at det er i ham det evige livet og all velsignelse bor. **Dernest** lærer vi her at det å ha Sønnen er å omfavne ham i sann tro, en tro som ifølge **Joh 3:36** gir evig liv, sitat:

Joh 3:36 Den som tror på Sønnen, har evig liv. Men den som ikke vil tro på Sønnen, skal ikke se livet, men Guds vrede blir over ham.

Treenighets-tro inkluderer altså frelsende Kristus-tro. Treenighetstro inkluderer både kristologi og soteriologi. **Treenighetslæren er avgjørende i selve frelseslæren.**

Skriftbevisene for Guds enhet

Skriftens åpenbaring om Gud begynner med læren om at Gud er én. Det er en ukrenkelig sannhet. Den bekjennes i den klassiske gammeltestamentlige trosbekjennelsen som kalles «**Sjema Jisrael**» og som lyder slik i 5Mos 6:4:

5Mos 6:4 Hør, Israel! Herren er vår Gud, Herren er én.
(På hebraisk: «שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד»).

I forlengelsen av denne basale monoteistiske trosbekjennelsen møter vi budskapet om Guds enhet også i **Tibudslovens første bud** og i alle bibeltekstene som forkaster avgudsdyrking. Sitat 5Mos 5:6f:

5Mos 5:6f 6 Jeg er Herren din Gud, som førte deg ut av landet Egypt, av trellehuset. 7 Du skal ikke ha andre guder enn meg.

(Hebr v 7: לֹא הָיָה לָהֶם אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פָּנָיו)

Skriften slår altså fast at Gud er bare én. Deretter viser skriftbevisene at Gud samtidig er tre personer. De tre personene står sammen i Guds enhet, slik at de utgjør en tre-enhet. Tekstene viser at de tre, Fader, Sønn og Helligånd, alle er guddommelige, men de har individuelle personligheter. På den måten demonstrerer Skriften at den kristne tre-enhets-læren må bli resultatet av tekststudiene.

Basale nytestamentlige beviser for Guds tre-enhet

De lutherske teologene starter den pro-trinitariske bevisføringen sin i bebudelses-perikopen i Luk 1:32-25. De fortsetter med perikopen om Jesu dåp i Matt 3:16f og dåpsbefalingen i Matt 28:18-20. Deretter når argumentasjonen deres et høydepunkt i en meget lang og meget utførlig gjennomgåelse av Jesu avskjedssamtale med disiplene i Joh 14-16.

(1) *Bebudelses-perikopen: Luk 1:32ff:*

Luk 1:32 *Han skal være stor og kalles **Den Høyestes Sønn** (καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται). Gud Herren skal gi ham hans far Davids **trone**, 33 og han skal **være konge** (βασιλεύσει) over Jakobs hus til **evig tid**, og det skal ikke være ende på **kongedømmet** hans. 34 Men Maria sa til engelen: Hvordan skal dette gå til da jeg ikke vet av mann? 35 Engelen svarte og sa til henne: **Den Hellige Ånd** skal komme over deg (Πνεῦμα Ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ), og **Den Høyestes kraft** skal overskygge deg (καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι). Derfor skal også **det hellige som blir født, kalles Guds Sønn** (τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται υἱὸς Θεοῦ).*

De lutherske 1600-talls-teologene kommenterte dette avsnittet blant annet slik:

Her i v 32 må Faderen sees adskilt fra Den Høyestes Sønn, som skulle fødes av jomfru Maria. Det er videre særegent for Sønnen å ta på seg kjøtt og blod. Sønnen må dessuten være guddommelig fordi karakteristikken «*høyeste*» gjentas tre ganger i perikopen; den karakteristikken tilkommer Faderen alene. Dessuten kalles han «*frelser*», «*kongelig hersker*» og han tilskriver «*herlighet*» og «*evighet*». Det viser også at dette handler om unnfangelsen av en som er guddommelig.

Treenighetens tredje person, Ånden, åpenbares også meget klart i denne perikopen. Det skjer i v 35. Bare en som er Gud, kan forårsake en slik underfull unnfangelse. Derfor er Ånden Gud. Og han virker ifølge v 35 sammen med Faderen (= Den Høyeste) – faktisk på samme måten som Ånden under skapelsen i 1Mos 1 også virket sammen med Faderen.

(2) *Jesu dåp-perikopen Matt 3:16ff:*

16 Da **Jesus** var blitt døpt, steg han straks opp av vannet. Og se, **himmelen** åpnet seg for ham, og han så **Guds Ånd** stige ned som en due og komme over ham (τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον). 17 Og se, det lød **en røst fra himmelen**: Dette er **Sønnen** min, den elskede! I ham har jeg velbehag (οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα.).

De lutherske 1600-talls-teologene kommenterte dette stedet blant annet slik:

Her nevnes **tre distinkte navn**. Og **tre distinkte tegn** er til stede og synliggjøres: Faderens røst, Sønnens kjød, og Åndens nærvær i form av en due. **Tre distinkte handlinger** skjer: Faderen taler, Sønnen døpes, Ånden stiger ned. **Tre distinkte velsignelser** manifesteres: Faderen sender Sønnen, Sønnen er lydige mot loven for oss, Ånden salver Kristus til forløsningsverket hans.

Abraham Kalov skriver: I denne teofanien ser vi at Sønnen distingveres fra Faderen på den måten at Faderen ikke har kjøtt og blod, men Sønnen står der i kjøtt og blod. Helligånden distingveres også fra de to andre; Han inntar duens legemlige skikkelse og stiger med over Sønnen i kjøtt og blod. Ånden kan skues visuelt, han må derfor utvilsomt være en egen tredje individuell person.

Abraham Kalov viser her også til noen tekster om Ånden og Sønnen, nemlig: Joh 3:34, Luk 4:1, Matt 12:28.

- **Joh 3:34** For Han som Gud har utsendt (= Sønnen), taler Guds ord. For Gud gir ikke Ånden etter mål. (ὁν γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεός, τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ λαλεῖ· οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδωσιν ὁ Θεός τὸ Πνεῦμα).

- **Luk 4:1** Fylt av Den Hellige Ånd vendte Jesus tilbake fra Jordan, og han ble av Ånden ført omkring i ørkenen (καὶ ἦγετο ἐν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἔρημον).

Matt. 12:28 Men er det ved Guds Ånd (ἐν Πνεύματι Θεοῦ) jeg driver ut de onde åndene, da er jo Guds rike kommet til dere.

Disse tekstene viser hvordan Ånden veileder Sønnens handlinger. De står sammen med Jesu dåp-perikopen på den måten at de demonstrere Ånden som person og som sann Gud sammen med Faderen og Sønnen.

(3) Jesu dåpsformular i Matt 28:18-20

Matt. 28:18 Og Jesus trådte fram, talte til dem og sa: **Meg** er gitt all makt i himmel og på jord! (ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς)

Matt. 28:19 Gå derfor ut og gjør alle folkeslag til disipler, idet dere døver dem til Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn, (βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος)

Matt. 28:20 og lærer dem å holde **alt det jeg har befalt dere** (πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν). Og se, jeg er med dere alle dager inntil verdens ende!

- Selve formelen stadfester tre-enheten: «Døp dem i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn».
- Merk dessuten at bare Gud har den autoriteten som bor i **Jesu bruk av første person entall (v 18 og 20): «meg er gitt», «jeg har befalt», «jeg er med dere»**.
- Bare Gud kan instituere en slik rite, for riten meddeler frelse, og frelse kan bare Gud gi.
- Derfor må alle tre personene være dette sakramentets guddommelige kilde, konkluderer de lutherske teologene.
- I tråd med den oldkirkelige skriftbevis-tradisjonen ser så de lutherske 1600-talls-teologene de tre trinitariske leddene i dåpsbefalingen i tett analogi med velsignelses-formularen i 2Kor 13:13:

2Kor 13:13 Herren Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den Hellige Ånds samfunn være med dere alle! (Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετὰ πάντων ὑμῶν).

Jesu avskjedstale til disiplene i Joh 14-16

I disse tre kapitlene finner vi den lutherske ortodoksiens suverent viktigste treenighetss-bevis. Jeg resymerer først **Abraham Kalovs tanketråd**, og kommer deretter til **Johan Gerhards resonnement**. Kalov skriver: – *I disse tre kapitlene blir alle aspektene i læren om Guds tre-enhet indikert.*

Klipp fra Kalovs tanketråd:

• Talsmann-perikope nr 1 (Joh 14:16-20):

Joh 14:16 Og **jeg** vil be **Faderen**, og han skal gi dere **en annen talsmann** (ἄλλον παράκλητον), for at han skal være hos dere for evig,
17 **sannhetens Ånd** (τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας), som verden ikke kan få, for den ser ham ikke og kjenner ham ikke. Dere kjenner ham, for han blir hos dere og skal være i dere. (...)
20 På den dagen skal dere kjenne **at jeg er i Faren min, og dere i meg, og jeg i dere** (ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν).

I disse to versene møter vi personenes **pluralitet**, skriver Kalov. Vi ser også hvordan de **distingveres** fra hverandre, samtidig som det likevel er **vesensenheten** dem imellom. Altså: personenes pluralitet, distingverthet og vesensenhet samtidig betont i en og samme perikope.

• Talsmannen-perikope nr 4 (Joh 16:13-15):

13 Men når han kommer, **sannhetens Ånd** (τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας), skal han veilede dere til hele sannheten. For han skal ikke tale av seg selv, men det han hører, skal han tale, og de kommende ting skal han forkynne dere.
John 16:14 **Han** (ἐκεῖνος) skal herliggjøre meg, for han skal ta av mitt og forkynne det for dere.
John 16:15 **Alt det som Faderen har, er mitt.** Derfor sa jeg at han tar av mitt og forkynner for dere.

– *I denne perikopen er det grunnlag for mange viktige observasjoner, anfører Abraham Kalov. Jeg resymerer kort:*

- (1) Sønnen har **vesensenhet**, homo-ousía, med Faderen (v 15a)
- (2) Ånden, Talsmannen, karakteriseres som **Sannhetens Ånd** (v 13).
- (3) Ånden **hører og taler** – og er slik et eget personvesen (v 13b).
- (4) Ånden karakteriseres i **hankjønn** (v 14a), trass i intetkjønnsordet «to pnevma» (v 13). Også av den grunn må Ånden være en egen person.
- (5) Ånden handler i **vesens-enhet og viljes-enhet** med Faderen og Sønnen (v 14-15)

I Abraham Kalovs tanketråd er det ellers mange andre viktige stoppesteder i de tre kapitlene Joh 14+15+16. Jeg nevner tre:

• Joh 14:10: Sønnens inter-penetrasjon (circum-incessio) med Faderen

John 14:10 (Jesus til Filip:) Tror du ikke at jeg er i Faderen, og Faderen i meg? De ordene jeg taler til dere, taler jeg ikke av meg selv, men Faderen, som blir i meg (ὁ ἐν ἐμοὶ μένων), han gjør gjerningene sine.

• Joh 14:23, 16:23, 14:13: Sønnens enhetlige handlemåte med Faderen

Joh 14:23 Jesus svarte (Judas, ikke Iskariot) og sa til ham: Om noen elsker meg, da holder han fast på ordet mitt, og Faren min skal elske ham, og vi skal komme til ham og ta bolig hos ham.

Joh 16:23 Og på den dagen skal dere ikke spørre **meg** om noe. Sannelig, sannelig sier jeg dere: Alt det dere ber **Faderen** om, skal han gi dere i mitt navn.

Joh 14:13 Og hva som helst dere ber om i **mitt** navn, det skal **jeg** gjøre, for at Faderen skal bli herliggjort i Sønnen.

• Joh 15:26 Ånden **utgår** fra Faderen og Sønnen:

Joh 15:26 Når **talsmannen** (ὁ παράκλητος) kommer, han som **jeg skal sende** dere **fra Faderen**, sannhetens Ånd som **utgår fra Faderen**, da skal han **vitne om meg**.

Abraham Kalov legger stor vekt på at det er **guddommelige navn** disse tekstene tilskriver Ånden (*parakleten/talsmannen, Sannhetens Ånd*). Og han betoner den **guddommelige virkemåten** som disse tekstene tilskriver Ånden (*å herliggjøre Sønnen, å lede og veilede apostlene, å overbevise verden om synd*).

Klipp fra Johan Gerhards behandling av Joh 14-16:

• **Talsmann-perikope nr 1: Joh 14:16-20:**

Joh 14:16 Og **jeg** vil be **Faderen**, og han skal gi dere **en annen talsmann** (ἄλλον παράκλητον), for at han skal være hos dere for evig,

17 **sannhetens Ånd** (τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας), som verden ikke kan få, for den ser ham ikke og kjenner ham ikke. Dere kjenner ham, for han blir hos dere og skal være i dere. (...)

20 På den dagen skal dere kjenne **at jeg er i Faren min, og dere i meg, og jeg i dere** (ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν ὑμῖν).

Her ser vi tydelig hvordan Kristi vitnesbyrd **demonstrerer Helligåndens personvesen og Sønnens guddom** (det som socinianerne selv innrømmer er de avgjørende snublesteinene på veien deres bort fra treenighetstro), fremholder Johan Gerhard.

Åndens personvesen bevitnes ikke bare ved at han **distingveres** fra Faderen og Sønnen, men også ved at han kalles «**en annen talsmann**». Den adskiltheten beror enten på Åndens vesen eller på Åndens person. Det første kan ikke stemme, for da ville han ha vært en annen Gud, og det ville stride mot åpenbaringen av Guds enhet. Derfor må den andre muligheten velges: **han adskiller seg fra Faderen og Sønnen ved å være en annen person. Det guddommelige vesenet er ett, men det er tre distinkte personer i den ene vesenet.**

• **Talsmann-perikope nr 2 og 3, Joh 14:26 sml 15:26:**

Joh 14:26 **Men talsmannen** (ὁ δὲ παράκλητος), **Den Hellige Ånd** (τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον), **som Faderen skal sende i mitt navn** (ὃ πέμψει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου), **han** (ἐκεῖνος) **skal lære dere alle ting, og minne dere om alt det som jeg har sagt dere.**

Joh 15:26 Når **talsmannen** (ὁ παράκλητος) kommer, han som **jeg skal sende** dere **fra Faderen**, sannhetens Ånd som **utgår** (ἐκπορεύεται) **fra Faderen**, da skal han (ἐκεῖνος) **vitne om meg**.

Johan Gerhard anfører følgende:

(1) Her distingveres HelligÅnden fra Faderen og Sønnen.

(2) Intetkjønns-ordet «**to pnevma**» gjengir med hankjønns-ordet «**ekéinos**», denne endringen av kjønn, genus, under omtalen av person-handlinger, indikerer alltid en person.

(3) Apostelen sier at han vil lære dem alle ting og minne dem om alle ting som Kristus sa. (Se samme poeng i Joh 15:26). Her distingveres Faderen og Sønnen fra Ånden, det skjer et genus-skifte, det nevnes en spesiell person-handling i form av vitnesbyrd.

(4) Men avsnittet uttrykker også personlige attributter hvorved Helligånden internt distingveres fra Faderen og Sønnen, i form av **evig utgåing (ekpórevisis)**. Utgåing tilskrives Ånden, men aldri Faderen. Men Ånden er **ikke adskilt fra Faderen i guddommelig essens**, adskillelsen handler om personen hans, ikke vesenet hans. Dermed har vi demonstrert at Ånden er en person.

(5) Neste spørsmål handler om Sønnens guddom. Det ser vi i denne teksten på denne måten: ***Den som ikke er sann Gud, har ikke makt til å sende Ånden. Men Kristus sender Ånden, derfor er han sann Gud.***

Etter disse basale treenighets-bevisene, går de post-reformatoriske lutheranerne over til å fokusere spesielt på skriftbeviser for Sønnens sanne guddommelighet:

Nytestamentlige skriftbeviser for Sønnens sanne guddommelighet

Særlig i andre del av blomstringsperioden sin på 1600-tallet utløste socinianerne en type ny-arianisme. Det er særlig læren om Kristus som angripes. Men da er det samtidig et kjernesporsmål i selve soteriologien som angripes. For ingen vanlige mennesker kan tilfredsstille Guds rettferdighet, nedkjempe djevelen, ødelegge helvete og åpne himmelen for oss. Bare Guds egen Sønn kan ved sin lydighet og stedfortredende soningsdød tilby en løsepenge som har verdi nok til å kjøpe oss fri hos Faderen.

Socinianerne

- tolket «i begynnelsen»/«**en arkjee**» i Joh 1:1 i betydningen «i begynnelsen av evangeliet»,
- benektet at Joh 8:58 («før Abraham var, ER JEG») har noe med Jesu evige fødsel å gjøre, for Kristus eksisterte i virkeligheten ikke før Abraham, annet enn som et profetisk løfte,
- avviste alle lignende passasjer som impliserer Sønnens evige eksistens,
- tolket Joh 17:5 («den herligheten Sønnen hadde hos Faderen før verden ble til») innskrenkende om bare den herligheten Sønnen var forutbestemt til å motta.

Lutheranerne (f.o.m. Johan Gerhard) imøtegikk socinianerne detaljert på alle disse punktene. Tekstene deres ble ofte svært omfattende. Men de inkluderte de tre klassiske spørsmålene: (a) Sønnens preeksistens, (b) Sønnens guddom, og (c) Sønnens evige fødsel av Faderen.

a) Sønneren er preeksistent

Abraham Calov sier at det er to måter Sønnens preeksistens nevnes på i Skriften:

- **Først**: han eksisterte før han ble sendt, før han ble født, før han ikledde seg kjøtt og blod, han utgikk fra Faderen, han steg ned fra himmelen og han gikk omkring i verden før Døperens tid, sammen med Moses, David og profetene, ja han eksisterte før Abraham, og allerede på skapelsens første dag.

- **Dernest:** Kristus eksisterte før tiden, før verdens grunnvoll ble lagt, ja fra evighet av. Her er skriftbevisene de anførte:

(1) Sønneren **eksisterte før han kom inn i denne verden** (Gal 4:4, Joh 3:17, 1Joh 4:9+10+14).

Gal. 4:4 Men da tidens fylde kom (ὅτε δὲ ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου), utsendte Gud Sønnen sin, født av en kvinne, født under loven,

John 3:17 For Gud sendte ikke sin Sønn til verden for å dømme verden, men for at verden skulle bli frelst ved ham.

1Joh 4:9 Ved dette ble Guds kjærlighet åpenbart iblant oss, at Gud har sendt sin enbårne Sønn til verden (ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον), for at vi skal leve ved ham.

1Joh 4:10 I dette er kjærligheten, ikke at vi har elsket Gud, men at han har elsket oss og sendt Sønnen sin til soning for syndene våre.

1Joh 4:14 Og vi har sett og vitner at Faderen har sendt Sønnen som verdens frelser.

En lang rekke andre bibeltekster (flere dusin andre tekster) taler om Faderens **sendelse** av Sønnen og om Sønnens **komme fra Faderen**. Alle indikerer Sønnens pre-eksistens, Sønnens eksistens forut for inkarnasjonen.

(2) Mye i Skriften **demonstrerer Kristi eksistens fra evighet**:

- Jesus eksisterte i begynnelsen (Joh 1:1f):

Joh 1:1 I begynnelsen var Ordet (Ὁ ἄρχῃ ἦν ὁ Λόγος), og Ordet var hos Gud, og Ordet var Gud.

2 Han var i begynnelsen hos Gud (Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν.).

- **Skapelsen** tilskrives Jesus (Joh 1:3, Hebr 1:2, Kol 1:16, Efes 3:9). Derfor må han ha eksistert før skapelsen

- Joh 1:3 Alt er blitt til ved ham (πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο), og uten ham er ikke noe blitt til av alt som er blitt til.

- Heb. 1:2c ... Ved ham (= Sønnen) har han (= Faderen) også skapt verden (δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν).

- Kol. 1:16 For i ham er alt blitt skapt (ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα), i himmelen og på jorden, det synlige og det usynlige, enten det er troner eller herredømmer eller makter eller myndigheter. Alt er det skapt ved ham og til ham (τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσται).

17 Han er før alle ting (καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων), og alt består ved ham.

- Ef. 3:9c ... dette mysteriet som har vært skjult fra evige tider i Gud, han som skapte alt ved Jesus Kristus (τῷ τὰ πάντα κτίσαντι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ).

- Joh 17:5: I den yppersteprestlige bønneren omtaler Jesus den herligheten han hadde hos Faderen «før verden ble til».

- Joh 17:5 Og nå, herliggjør du meg, Far, hos deg selv med den herligheten jeg hadde hos deg før verden ble til (πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι).

- Kol 1:17: Paulus skriver uttrykkelig at Kristus var «før alle ting»

Kol 1:17 Han er før alle ting (καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων), og alt består ved ham.

Calov: «Det fins ingen måte å komme utenom det faktum at apostelen her med absolutte ord slår fast at Kristus fantes før alle ting. Og om en som fins før alle ting må vi bruke betegnelsen evig Gud, intet mindre enn det.» På samme måten sier v 17b at «alle ting sammenholdes i/består ved/ ham» (τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε). Det viser også at han er evig.»

- **Hebr 13:8** (sml Psa 102:27, Hebr 1:10, 78:3+13):

• Hebr 13:8 *Jesus Kristus er i går og i dag den samme, ja, til evig tid.*»
(*Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας*).

Calov: «*Han som er «den samme» både i går, i dag og til evig tid, må i sannhet være evig, ... og evighet kan ikke tenkes av oss uten ved tidsbegrepene fortid, nåtid og fremtid. Og evighet er et attribut som bare tilskrives Gud.*»

- **Evighetsbevisene i sum:**

• Noen socinianere svarte i konfrontasjon med disse evighetsbevisene at Kristus ikke var absolutt evig, men bare var gjort evig av Gud, dvs «en evig skapning». Men det er bare sofisteri, svarer lutheranerne. Skriften kjenner bare ett evighetsbegrep og det er Guds absolutte evighet. Som Skriften utvetydig tilskriver også Sønnen. Det er et faktum som en ikke kan komme fra.

• Derfor må Sønnen tilbes og æres som Gud. Som det står i 1Joh 2:23;

1Joh 2:34: «Hver den som fornektet Sønnen, har heller ikke Faderen. ...» (*πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν υἱὸν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει*.)

b Sønnen er sann Gud

Calov fortsetter, etter på denne måten å ha demonstrert Sønnens preeksistens, med å fremholde **Sønnens eksplisitt guddommelige natur**: Sønnens natur er ikke skapt, men uskapt og guddommelig. Den er ikke underlegen under Faderen eller avhengig av Faderen, men det er Sønnens natur å være uavhengig og opphøyet guddommelig. For det er i én natur Faderen og Sønnen er én Gud. Hundrevis av passasjer påberopes på dette området, dels av Johan Gerhard og dels av Abraham Calov, og dels av de andre. Calov grupperer dataene i Skriften slik:

(1) Skriften tilskriver Sønnen navn og termer som bare tilhører Gud.

I NT: Kristus kalles Gud og Herre i absolutt mening og uten begrensninger. **Kristus kalles Gud**: Joh 1:1, 20:28, Apgj 20:28, 1Tim 3:15, Hebr 1:8, 1Joh 5:20, Tit 2:14, Rom 9:5, Kol 2:2, Jud 4. **Kristus kalles Herre**: 1Kor 1:31, Rom 10:13, 1Tim 6:15, Åpb 17:14, 1:8, 1Kor 8:6, 2:8, Apgj 10:36, sml til og med «*despótees*» (Herre): 2Pt 2:1, 2Tim 2:21, Åpb 6:10.

Typisk for argumentasjonen: Om **Joh 1:1**: Termen Gud tilskrives her Logos med henblikk på både essensen hans og personen hans. Teksten distingverer ikke mellom essensen til logos og essensen til Gud. «Der hvor teksten ikke distingverer, er det ikke opp til oss å distingvere». **Socinianerne** sa: Teksten kan ikke anvendes fordi den bestemte artikkelen ikke står foran **theos**. **Calov svarte**: artikkelen betyr ingenting, den fins i andre tekster (1Tim 3:16, Apgj 20:28, Rom 9:5, 1Joh 5:20). **Socinianerne sa**: Faderen kalles Gud i subjektet, sønnen bare i predikatet. **Calov svarte**: Det betyr heller ikke noe. For personen vedblir å være Gud enten termen finnes i subjektet eller i predikatet. Men det er et faktum at det er i subjektet Kristus kalles Gud. (1Tim 3:16, Apgj 20:28).

(2) Skriften tilskriver Sønnen guddommelige attributer (eller: kjennetegn), de samme attributene som Skriften tilskrives Faderen. Eksempler:

• **1Tim 6:16** «*han som (= Kristus) alene har udødelighet og som bor i et lys dit ingen kan komme, han som ikke noe menneske har sett og heller ikke kan se.*»

Ham tilhører ære og evig makt! Amen» Her tilskrives Kristus guddommelig majestet og udødelighet.

• **Joh 10:30:** «Jeg og Faderen er ett.» (ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν).

• **Joh 14:20:** «På den dagen skal dere kjenne at jeg er i Faren min, og dere i meg, og jeg i dere.» (ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ πατρί μου καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν ὑμῖν).

• **Joh 5:21:** «For likesom Faderen reiser opp de døde og gjør levende, slik gjør også Sønnen levende dem han vil.» (ὥσπερ γὰρ ὁ πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ). Her tilskrives Sønnen myndighet til dødeoppvekkelse og levendegjørelse på linje med Faderen.

• **Flere avsnitt tilskriver Sønnen alle guddoms-kjennetegn:** Kol 2:9, Fil 2:6, Joh 5:18, 26, 10:30.

Col. 2:9 For i ham bor hele guddommens fylde legemlig. (ὅτι ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς).

Fil. 2:6 ... han som, da han var i Guds skikkelse, ikke holdt det for et røvet bytte å være Gud lik, (ὅς ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἄρπαγμόν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα Θεῷ).

John 5:18 Derfor sto da judeerne ham enda mer etter livet, fordi han ikke bare brøt sabbaten, men også kalte Gud sin egen Far og gjorde seg selv lik Gud. (ἀλλὰ καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ).

John 5:26 For likesom Faderen har liv i seg selv, slik har han også gitt Sønnen å ha liv i seg selv. (ὥσπερ γὰρ ὁ πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ)

(3) Sønnens guddommelige gjerninger beviser at han eier samme kraft, majestet, allvitenhet, nådighet og rettferdighet som Faderen. Guddommelig allmakt: det ser vi av skapelsen, opprettholdelsen og miraklene. Guddommelig allvitenhet: det ser vi av fremtidsforutsigelsene, av at han gransker hjerter og nyrer. Guddommelig nådighet: det ser vi av forløsningsverket, forsoningen, seieren over Saten, oppstandelsen (med alle troendes etterfølgende oppstandelse), pluss av hele eskatologien. Alt dette **kan bare gjøres av en som selv er guddommelig.**

Dette demonstreres av **Joh 5:19f:**

Joh 5:19f: «Jesus sier: *Sønnen kan ikke gjøre noe av seg selv, men bare det han ser Faderen gjøre. For det han gjør, det gjør Sønnen likeså. 20 For Faderen elsker Sønnen, og viser ham alt det han selv gjør. Og han skal vise ham større gjerninger enn disse, for at dere skal undre dere.*»

Her ser vi at Kristi gjerninger = Faderens gjerninger. De postreformatgoriske teologene regnet dette som **et temmelig avgjørende avsnitt!** At Jesus ser Faderens gjerninger handler om en enbåren Sønn som **ser genuint i Gud**, og ikke ved disippel-etterligning av en lærers forbilde. Og: Sønnen ser Faderens gjerninger, ikke etter at de er gjort, men **fordi Sønnen er Guds visdom som Faderen gjør gjerningene gjennom.**

- Sønnen ble unnfanget, Faderen unnfanget ham.
- Sønnen tok menneskenatur på seg, Faderen ga ham menneskenatur.
- Sønnen døde, Faderen utfridde ham.
- Sønnen sto opp fra de døde, Faderen reiste ham opp.

I alt dette handler det om samme akt hos Sønnen som hos Faderen.

Samtidig indikerer Skriften også en **distinksjon:** Det er Sønnen som ser hva Faderen gjør, ikke omvendt. Sønnen er lik Faderen og ett med Faderen. Men det er ikke

Sønnens rolle å gå foran Faderen, men å følge etter Faderen.

(4) **Vi kalles til å ære og tilbe Sønnen slik som Faderen: Joh 5:23** Sønnens guddom demonstreres ved at vi som **troende kalles til å tilbe og ære Sønnen** slik som Faderen:

- **Joh 5:23** «...for at alle skal ære Sønnen slik som de ærer Faderen. Den som ikke ærer Sønnen, ærer ikke Faderen, som har sendt ham». (ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν πατέρα).

Dette innebærer å **ha tillit til Sønnen** (Joh 6:29, 14:1), **å håpe på Sønnen** (1Tim 1:1), **å sverge sannhet ved Sønnen** (Rom 9:1), **å tilbe Sønnen, påkalle Sønnen, herliggjøre Sønnen og tjene Sønnen** (Åpb 4:11).

(5) **Peters bekjennelse Matt 16:16:** «Du er Messias, den levende Guds Sønn». *Sebastian Schmidt:* Peter ser Jesu sanne menneskelighet, men kaller ham samtidig den levende Guds Sønn. Altså har Jesus konkret guddommelig natur.

I en sum: Lutheranerne overvelder nærmest leserne med den enorme mengden skriftbevis for Jesu guddom (bokstavelig talt hundrevis av skriftbeviser) som de lister opp og gjerne drøfter inngående.

c) Sønnens evige fødsel av Faderen

I tillegg til alle disse ytre skriftbevisene for Sønnens guddom, forsømt lutheranerne aldri å minne om at Skriften også åpenbarer et *opus ad intra*, et indre verk, som også beviser Sønnens guddom, nemlig: **Sønnens evige fødsel**. De fleste skriver her kort, men Calov går litt grundigere til verks og anfører syv punkter til beskrivelse av Sønnens evige fødsels mysterium:

- (1) Den er evig og uten ende.
- (2) Den er intim og perikjoretisk (= gjensidig inngripende ?)
- (3) Den er nødvendig.
- (4) Den kommuniserer essens.
- (5) Den kommuniserer essens som er enhetlig og udelelig.
- (6) Den forandrer ikke Gud.
- (7) Den gjør Sønnen lik Faderen i alle henseender.

Calovs skriftbeviser:

- (1) Psa 2:7 «*idag*» = *alltid*, for i Gud er der ikke noe tidsbegrep (Heb 7:17, Ps 110:4)
 - **Psa. 2:7** Jeg vil kunngjøre det som er fastsatt. Herren sa til meg: ***Du er Sønnen min, jeg har født deg i dag!***
 - **Heb. 7:17 (= Psa 110:4)** Han får jo det vitnesbyrdet: ***Du er prest til evig tid*** etter Melkisedeks vis.
- (2) Alle skriftavsnitt som kaller Kristus Guds Sønn (Rom 8:32, Joh 5:18)
- (3) Termen «enbåren» eller «førstefødt».
- (4) Skriftavsnitt som taler om Kristus som *bilde, avbilde* (Fil 2:6, Hebr 1:3, Kol 1:15). Joh 14:9.
- (5) Tekster som kalles Sønnen *Logos* eller *visdom*.
- (6) Tekster som taler om Kristi *herlighet*.

Den Hellige Ånd som personvesen

Lutheranerne skriver deretter verk i de anti-socinianske tekstene ikke mye om Helligåndens ytre verk, men forholder seg målbevisst til socinianernes tre fornektelser:

- at Skriften ifølge socinianerne aldri tilskriver Ånden guddommelighet
- at Skriften ifølge socinianerne aldri karakteriserer Ånden som en person.
- at Ånden ifølge socinianerne bare er et upersonlig middel som Gud bruker.

Mot socinianernes fornektelse fremholder lutheranerne Åndens spesielle personlige karakteristika: Han er pustet fra Guds skjulte majestet. Den personlige karakteristikken som distingverer Ånden fra Faderen og Sønnen er Åndens **utgåing**, Åndens **ånding** (spiratio passiva), Åndens **evig utgåing** (emanatio processio). (Joh 15:26, Åp 22:1).

(1) Ånden omtales på en svært spesiell måte i Skriften: Han er **ren ånd**, Han har **ingen begynnelse**. Han er **ubundet av tid og omstendigheter**.

(2) Det brukes mange **person-termer om Ånden**, de beviser at Ånden er en person. Joel 2:28, Tit 3:5f, Rom 5:5:

- Joel 3:1 Deretter skal det skje at jeg vil utgyte min Ånd over alt kjød.
- Tit 3:5f: (Gud) frelste han oss, ikke på grunn av rettferdige gjerninger som vi hadde gjort, men etter sin miskunn, ved badet til gjenfødelse og fornyelse ved Den Hellige Ånd (διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος Ἁγίου),
6 som han rikelig har utøst over oss ved Jesus Kristus, vår frelser,
- Rom. 5:5 Og håpet gjør ikke til skamme, for Guds kjærlighet er utøst i hjertene våre ved Den Hellige Ånd som er oss gitt (διὰ πνεύματος ἁγίου τοῦ δοθέντος ἡμῖν).

Alle steder er Ånden en **állos** (en annen) som deles ut. Han omtales som «**Han**» (**ekeínos**) = en person Joh 16:8. I Joh 14:16 er der én person (= Kristus) som sender en annen person, (= «**állos parákletos**» = en annen talsmann).

(3) En lang rekke **aktivitetsbeskrivelser** viser at Ånden er guddommelig og personlig. Det er særlig tydelig i Jesu historie i evangeliene: Han **fødes**, han **fristes**, han **døpes**, osv. **Alltid er Ånden til stede i Jesu liv og aktiv som person vis-a-vis Jesus**.

(4) Ånden er i Skriften **opphavsmann til Guds pakter** med menneskene (Sak 9:10ff, Tit 3:5). Merk at dåp utføres i de tre personenes navn, Vi kan ikke tenke som socinianerne at dåp skjer i to personers navn pluss i navnet til en dyd, for eksempel kjærlighet eller frihet. Ånden er mer enn det, Ånden er en person.

(5) Skriftens **tre-leddede formler**, særlig 2Kor 13:13, demonstrerer hvordan Ånden må være en person.

(6) Og: Teksten om synd mot DHÅ, Mt 12:31 sml Hebr 10:15, gir bare mening hvis Ånden forstås som en særskilt person i Guds tre-enhet.

Extroitus: Den gamle kirkes votum

Helhetsbildet i det som de post-reformatoriske lutheranerne på 1600-tallet påviste i Skriften under imøtegåelsen av socinianernes læreavvik svarer alt i alt nøye til det som er den gamle kirkes votum i Den athanasianske trosbekjennelsen:

Q 3. Dette er den felles kristne tro, at vi ærer én Gud i Tre-enheten og Tre-enheten i énheten,

4. idet vi hverken blander sammen personene eller deler vesenet.

Q 15. Slik er Faderen Gud, Sønnen Gud, Den Hellige Ånd Gud, 16. og likevel er det ikke tre guder, men én Gud.

17. Slik er Faderen Herre, Sønnen Herre, Den Hellige Ånd Herre, 18. og likevel er det ikke tre herrer, men én Herre.

19. For likesom den kristne sannhet tvinger oss til å bekjenne hver person for seg som Gud og Herre, slik forbyr den felles kristne tro oss å si at det er tre guder eller herrer.

Q 23. Altså er det én Fader, ikke tre fedre, én Sønn, ikke tre Sønner, én Hellig Ånd, ikke tre helligånder.

24. Og i denne Tre-enheten er ikke noe tidligere eller senere, ikke noe større eller mindre,

*25. men **alle tre personene er seg imellom like evige og jevnbyrdige**, så at på alle måter, slik som det allerede er sagt ovenfor, både Tre-enheten må æres i énheten og énheten i Tre-enheten.*